ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 23 (2009)

Τόμ. 22-23 (2009): Έρευνα και Καινοτομία

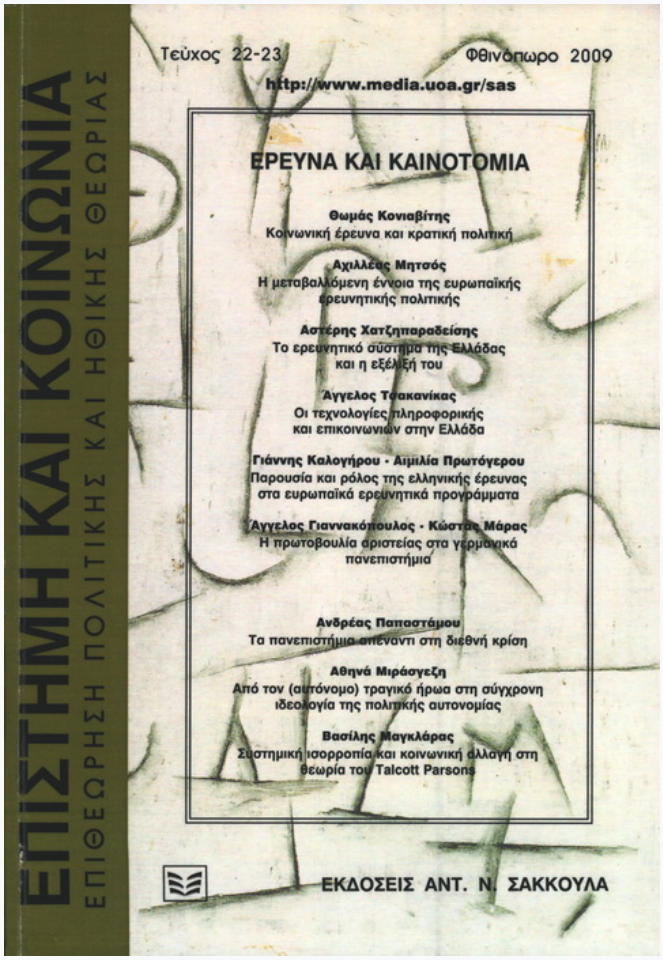

Συστημική ισορροπία και κοινωνική αλλαγή στη θεωρία του Talcott Parsons

Βασίλης Μαγκλάρας

doi: 10.12681/sas.10329

Copyright © 2016, Βασίλης Μαγκλάρας

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μαγκλάρας Β. (2016). Συστημική ισορροπία και κοινωνική αλλαγή στη θεωρία του Talcott Parsons. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, *23*, 199–215. https://doi.org/10.12681/sas.10329

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 22/01/2026 05:36:30

Συστημική ισορροπία και κοινωνική αλλαγή στη θεωρία του Talcott Parsons

Βασίλης Μαγκλάρας*

Στο άρθρο αυτό εξετάζεται η θεωρία της συστημικής ισορροπίας και της κοινωνικής αλλαγής του Talcott Parsons, με αναφορά στα κυριότερα έργα της ώριμης φάσης του. Στο πλαίσιο αυτό, διερευνάται κριτικά η κατασκευή και η ανάπτυξη του κοινωνικού συστήματος και τα λειτουργικά προαπαιτούμενα της εν λόγω κατασκευής, καθώς και ο τρόπος που η παρσονική θεωρία διαχειρίζεται μεθοδολογικά το ζήτημα των αξιών. Διαπιστώνεται πως η συστημική ανάλυση υποτονίζει την ατομική δράση, η οποία οριοθετείται αυστηρά στα πλαίσια του συστήματος, καθώς και ότι η συστημική θεώρηση του κοινωνικού οδηγείται σε ατέρμονες ερμηνευτικές αναγωγές και τελεολογικές κρίσεις. Στη συνέχεια, εξετάζεται το ζήτημα της κοινωνικής αλλαγής αλλά και οι διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται μεταξύ των κυριοτέρων έργων της ώριμης φάσης του Parsons. Η παρσονική θεωρία, εγκλωβισμένη στο μεθοδολογικό μοντέλο της λειτουργιστικής ανάγνωσης της κοινωνίας, κατανοεί την κοινωνική αλλαγή υπό τη μορφή σταδίων, αδυνατώντας να ερμηνεύσει ουσιολογικά το εν λόγω φαινόμενο. Τέλος, υποστηρίζεται πως τα προβλήματα της συστημικής θεωρίας είναι προβλήματα συνολικής θεωρίας και πως η παρσονική θεωρία δεν καταφέρνει να ερμηνεύσει με επάρκεια τα σύγχρονα κοινωνικά φαινόμενα.

Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Στο παρόν άρθρο επιχειρείται η διερεύνηση και κριτική αξιολόγηση των κυριοτέρων πτυχών της παρσονικής θεωρίας, με αναφορά πάντοτε στη συστημική θεώρηση του κοινωνικού. Στο πλαίσιο αυτής της ανάλυσης, θα δοθεί βάρος κυρίως στον τρόπο που η παρσονική θεωρία κατανοεί την κοινωνία συνολικά, αφενός, ως σύστημα που ισορροπεί και, αφετέρου, ως σύστημα που διαφοροποιείται και εξελίσσεται. Η εν λόγω στόχευση της ανάλυσης έχει επιλεγεί διότι εν γένει στις συστημικές θεωρίες οι οποίες αποσιωπούν ή παραβλέπουν σε μεγάλο βαθμό το αξιακό-ιστορικό στοιχείο της κοινωνικής διαδικασίας, όλη η κριτική από τις αντίπαλες θεωρήσεις επικεντρώνεται κυρίως σε ζητήματα που αφορούν τον τρόπο

* Διδάκτωρ Πολιτικών Επιστημών. Διδάσκει στο τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Πατρών και στο Ε.Α.Π <maglar@yahoo.com>.

αλλά και τις αιτιακές σχέσεις μέσα από τις οποίες υποστηρίζεται θεωρητικά και ιστορικο-εμπειρικά η συστημική ισορροπία, καθώς και στους μηχανισμούς μέσα από τους οποίους η κοινωνία διαφοροποιείται και μεταβάλλεται. Δεν αναφερόμαστε στο εν λόγω φαινόμενο με τις έννοιες 'προοδεύει' ή 'εξελίσσεται μονογραμμικά', διότι η ίδια η θεωρία του Parsons δεν χρησιμοποιεί το συγκεκριμένο εννοιολογικό φορτίο, καθώς δεν επιθυμεί να εισέλθει σε μια αξιολόγηση του κοινωνικού, τουλάχιστον εμφανώς, παρακολουθώντας εν μέρει το βεμπεριανό[1] επιστημολογικό 'αίτημα για αξιολογική ουδετερότητα' στις κοινωνικές επιστήμες. Σε αυτό το πλαίσιο ανάλυσης, η μονογραμμική κοινωνική πρόοδος ή εξέλιξη σημαίνουν για την παρσονική θεωρία αξιολόγηση κατά την περιγραφή και όχι έγκυρη θετική κοινωνική επιστήμη.

Παράλληλα με τις βεμπεριανές επιρροές, η θεωρητική παράδοση του Durkheim (βλ. χαρακτηριστικά Ντυρκάιμ 1978) έπαιξε και αυτή σημαντικό ρόλο στον σχηματισμό της παρσονικής θεωρίας. Ο Parsons εντάσσεται ήδη από τα πρώιμα κείμενά του[2] στον λεγόμενο 'μεθοδολογικό ολισμό', αντιπαρατιθέμενος ριζικά με την κυρίαρχη παράδοση των ορθόδοξων οικονομικών και τις ωφελιμιστικές αναλύσεις. Για αυτόν, ο Durkheim εκπροσωπεί τη σκοπιά της συνολικής κοινωνίας που είχε περιθωριοποιηθεί από τους ορθόδοξους οικονομολόγους οι οποίοι αποκόπτουν την εξήγηση του κοινωνικού φαινομένου από κάθε ιστορική (πολιτισμική) διαμεσολάβηση. Ωστόσο, η ίδια η εξέλιξη της παρσονικής θεωρίας αποδεικνύει μεταγενέστερα πως δεν καταφέρνει να απαλλαγεί από τις μεθοδολογικές δυσλειτουργίες της ολιστικής σκοπιάς, πραγμοποιώντας σε δεύτερο χρόνο, στις ώριμες αναλύσεις του *Κοινωνικού Συστήματος* (Parsons 1951), μέσα από τις τεχνικές αναλύσεις, την ερμηνεία των κοινωνικών φαινομένων. Η πραγμοποίηση αυτή λαμβάνει χώρα όταν η σκοπιά της συνολικής κοινωνίας συστηματοποιείται, οι λειτουργίες της εξειδικεύονται σε 'συστημικά προαπαιτούμενα' και χωρίζεται σε υποσυστήματα τα οποία αποτελούν την προϋπόθεση ανάπτυξης της *κοινωνικής* δράσης. Στις ώριμες παρσονικές αναλύσεις απουσιάζει το δρων υποκείμενο ως διαμορφωτής του κοινωνικού γίγνεσθαι, αποτελματώνοντας την ερμηνεία μέσα από δογματικές εξηγήσεις.

Η εξέλιξη της λειτουργιστικής μεθόδου από τον Parsons τον οδήγησε στον σχηματισμό μιας νέας πρωτότυπης θεωρητικής διάταξης στην οποία υπερτονίζονται ή υποτονίζονται διαστάσεις και χαρακτηριστικά των κοινωνικών φαινομένων προκειμένου να υπαχθούν στην ερμηνεία μιας ευρύτερης συστημικής θεωρίας της δράσης. Η εν λόγω συστημική θεωρία φιλοδόξησε να αποτελέσει τη βάση μιας υπερ-θεωρίας του κοινωνικού, τη σύνοψη μιας ενιαίας μεθοδολογικής αρχής στην οποία θα αναφέρονται όλες οι επιμέρους κοινωνικές επιστήμες. Στη βάση αυτής της εγγενούς μεθοδολογικής αναγκαιότητας (ή φιλοδοξίας), η πολυπλοκό-

τητα αναδεικνύεται ως αναγκαία συστημική προϋπόθεση της απαξίωσης του αξιακο-ιστορικού περιεχομένου κατά την ερμηνεία του κοινωνικού φαινομένου. Οι υποσυστημικές κατατμήσεις του κοινωνικού στις οποίες αναφερόμαστε παρακάτω, οδηγούν σε πολλαπλές ερμηνευτικές αναγωγές, ενώ η αιτιακή εξήγηση δεν προκύπτει ποτέ καθώς αναβάλλεται για ένα νέο επίπεδο ανάλυσης. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά και ο Craib (1998: 79), 'είναι σαν ένα σύνολο από κινέζικα κουτιά: όταν ανοίγουμε το ένα εμφανίζεται κάποιο μικρότερο που περιέχει ένα μικρότερο και ούτω καθεξής'. Μια τέτοια όμως γενική παρουσίαση της συστημικής θεωρίας του Parsons θα αδικούσε αυτήν τη σημαντική θεωρητική παράδοση που κυριάρχησε τις δεκαετίες του 1950 και του 1960 στην κοινωνιολογία. Οι παραπάνω διαπιστώσεις δεν πρέπει να μας οδηγήσουν στο συμπέρασμα πως η συστημική θεωρία αδυνατεί να παρουσιάσει, έως έναν βαθμό, επαρκείς εξηγήσεις των κοινωνικών φαινομένων και των μεταξύ τους σχέσεων. Οι εξηγήσεις όμως αυτές καταλήγουν στην κορύφωσή τους είτε σε τελεολογικές κρίσεις είτε σε εξωτερικές περιγραφές και αναγκαίες σχέσεις, δηλαδή δεν εισέρχονται σε καμία περίπτωση στον ουσιώδη πυρήνα των υπό ανάλυση φαινομένων. Η αφαίρεση του αξιακο-ιστορικού στοιχείου οδηγεί μονότονα την ανάλυση στην απλή διαπίστωση της ύπαρξης μιας αξιακής πολυπλοκότητας η οποία χαρακτηρίζει τη συγκρότηση των επιμέρους ατόμων σε κοινωνία.

Η αδυναμία αυτή –που εμφανίζεται ως εγγενής– της παρσονικής θεωρίας να εισέλθει σε μια αξιολόγηση των αξιών δημιουργεί, σε δεύτερο χρόνο, ιστορικές ασάφειες όσον αφορά την καταγωγή και την ερμηνεία χαρακτηριστικών κοινωνικών φαινομένων και εγκλωβίζεται σ' ένα είδος στασιμότητας της θεωρίας που προέρχεται και αυτή από τη μεθοδολογική επιλογή συστημικής κατάτμησης του κοινωνικού. Η πρόταξη των φορμαλιστικών έναντι των ουσιολογικών αναλύσεων κατά την ερμηνεία των κοινωνικών φαινομένων έχει ως συνέπεια η εγγενής αυτή συστημική (μεθοδολογική) αδυναμία να προτάσσεται ως αδυναμία του κοινωνικού να μεταβληθεί. Εν τέλει, και η ίδια η έννοια της κοινωνικής εξέλιξης εντάσσεται αναλυτικά στη συστημική λογική, με αποτέλεσμα τα δομικά στοιχεία να υπερτίθενται στην ατομική δράση, σε τέτοιο βαθμό μάλιστα ώστε το κοινωνικό σύστημα να αποτελεί έναν αναπόδραστο μηχανισμό αυτο-αναπαραγωγής.

Η έννοια του συστήματος.

Για να κατανοήσουμε όμως τον τρόπο που ο Parsons προσεγγίζει το ζήτημα της συστημικής ισορροπίας και της κοινωνικής διαφοροποίησης, πρέπει πρώτα να εισέλθουμε σε μια ανάλυση του τρόπου με τον οποίο συγκροτεί θεωρητικά τα εννοιολογικά του εργαλεία και, στην προκειμένη περίπτωση, στη θεώρησή του για το κοινωνικό σύστημα.

Εκκινώντας από τα κύρια μεθοδολογικά στοιχεία της ώριμης παρσονικής θεωρίας, δηλαδή από το *Κοινωνικό Σύστημα* και μετά, μπορούμε συνοπτικά να πούμε πως ο Parsons αναγνωρίζει την κοινωνική ολότητα ως ένα πλέγμα υποσυστημάτων που συνέχονται μέσω λειτουργικών προαπαιτούμενων τα οποία εξασφαλίζουν τη συστημική ισορροπία. Η εν λόγω μεθοδολογική συγκρότηση

> είναι αντιεμπειριστική. Προϋποθέτει την κριτική σε μία αντίληψη της επιστήμης ως συλλογής παρατηρήσιμων γεγονότων, αντίληψη που κατανοεί τη θεωρία ως γενίκευση στη βάση γνωστών γεγονότων, υπογραμμίζοντας τον προσδιορισμό των γεγονότων από τη θεωρία (Ψυχοπαίδης 2008).

Τα εν λόγω υποσυστήματα τα οποία τα βρίσκουμε κυρίως με το ακρωνύμιο ΠΕΕΛ (Προσαρμογή, Επίτευξη Στόχων, Ενσωμάτωση, Λανθάνουσα Κατάσταση/AGIL), αντιστοιχούν σε επεξεργασμένους τύπους της κοινωνικής λειτουργίας ως σύνολο, πράγμα που σημαίνει ότι τα επιμέρους μέρη του συστήματος δεν αποτελούν ανεξάρτητα μεταξύ τους υποσυστήματα αλλά πρέπει να αντιμετωπίζονται, στην προοπτική τους, ως μια συνολική λειτουργία του κοινωνικού. Έτσι, η οικονομία δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται χωριστά από το πολιτικό υποσύστημα (προσαρμογή στο περιβάλλον/επίτευξη στόχων). Σε επίπεδο πραγματικής κοινωνίας, λοιπόν, κάθε ένα από τα τέσσερα κοινωνικά υποσυστήματα που συγκροτούν στο σύνολό τους το κοινωνικό σύστημα, εκφράζει αντίστοιχα ένα από τα τέσσερα λειτουργικά προαπαιτούμενα. Στο κάθε ένα δηλαδή από τα τέσσερα αυτά υποσυστήματα αντιστοιχεί και ένας κοινωνικός τύπος: αυτός, όσον αφορά την προσαρμογή, είναι το οικονομικό υποσύστημα· στην επίτευξη στόχων αντιστοιχεί το πολιτικό υποσύστημα· στη λανθάνουσα κατάσταση ή στην κατάσταση διατήρησης προτύπου αντιστοιχούν οι θεσμοποιημένες πολιτικές δομές· και, τέλος, στην ενσωμάτωση αντιστοιχεί η κοινότητα, με την έννοια των κοινωνικών σχέσεων μεταξύ ατόμων που μοιράζονται κοινά σύμβολα, πολιτισμικές παραστάσεις ή αξίες.

Στις ώριμες αναλύσεις του, ο Parsons μετατοπίζει το βάρος των επιμέρους θεωρητικών επεξεργασιών από την απλή αναγνώριση του ζητήματος των αξιών ως στοιχείο θεμελίωσης και αναπαραγωγής της ιδιαίτερης ιστορικο-πολιτισμικής μορφής που λαμβάνει η κοινωνία, σε ένα φορμαλιστικό, λειτουργιστικό μοντέλο ανάλυσης που θεωρεί αυτές τις ιδιαίτερες μορφές ως δεδομένες.

> Το πεδίο των αξιών το οποίο, κατά τον Weber, κατανοείται ως μη ορθολογικά προσπελάσιμο πλαίσιο αυθαιρέτων αφετηριών της κοινωνικής δράσης και των επιστημονικών τυποποιήσεων, προσεγγίζεται εδώ ως αναγκαίο υποσύστημα κάθε κοινωνίας (Ψυχοπαίδης 2008).

Ωστόσο, η παρσονική θεωρία στην ώριμη φάση της του *Κοινωνικού Συστήματος* δεν προβαίνει σε περαιτέρω επεξεργασίες των αξιών,[3] καθώς δεν επιθυμεί να ει-

σέλθει στην ανάλυση προβλημάτων κοινωνικής αναπαραγωγής και χωρισμού της κοινωνίας που έχουν αναπτυχθεί συνάμα με την ανάπτυξη του καπιταλισμού. Η εν λόγω αξιολογική διαδικασία της σύγχρονης κοινωνικής μορφής θα εξέθετε την παρσονική θεωρία σε αναλύσεις διαλεκτικού τύπου. Ο Parsons διαπιστώνει απλώς τον σημαίνοντα ρόλο των αξιών στην αναπαραγωγική και κοινωνικοποιητική διαδικασία των υπαρχουσών κοινωνικών μορφών. Το σχήμα ΠΕΕΛ, το κεντρικό μεθοδολογικό στοιχείο της συστημικής θεωρίας, οριοθετεί λοιπόν τις λειτουργικές ανάγκες του συστήματος στη βάση των τεσσάρων χωρισμών και καθορίζει το είδος και το όριο των ανταλλαγών μεταξύ τους. Ωστόσο, η ίδια η φορμαλιστική ανάπτυξη της παρσονικής ανάλυσης αναβάλλει διαρκώς την ερμηνεία μέσα από μια νέα υποσυστημική διαίρεση.

Η παραπάνω μεθοδολογική διάταξη συνεπάγεται την υποβάθμιση του υποκειμένου και τη συγκρότηση μιας άκαμπτης κοινωνικής δομής στην οποία υποκύπτουν οι επιμέρους δρώντες, όπως και η ίδια η δυνατότητα αναπαραγωγής, σε δεύτερο στάδιο, αυτής της αξιακής πολυπλοκότητας.[4] Η πρώιμη αντιπαράθεση της παρσονικής θεωρίας στις μονο-αιτιακές εξηγήσεις των ορθόδοξων οικονομολόγων, στην αρχή της ωφέλειας ή στην επαγωγική διαδικασία και την εξαγωγή συμπερασμάτων απευθείας από την εμπειρία, παρότι έθεσε την αξιακή πολυπλοκότητα ως πρωτεύον μεθοδολογικό στοιχείο, δεν οδήγησε τις ώριμες αναλύσεις του Parsons σε μια προσπάθεια αξιολόγησης των ουσιωδών όψεων του κοινωνικού και στην ανάδειξη της ιστορικής συνάφειας της κοινωνικής μορφής με τις εν λόγω αξίες. Οι παραπάνω μεθοδολογικές επιλογές καθιστούν, επιπλέον, την παρσονική θεωρία εγγενώς στατική, κατηγορία η οποία της προσάπτεται συχνά και εδράζεται στην ίδια την αναπόδραστη υποσυστημική κατάτμηση της κοινωνικής ολότητας. Η υπέρβαση αυτής της αδυναμίας απαιτεί τον εκτατικό περιορισμό της υποσυστημικής διαίρεσης αλλά και τη θεωρητική αναζήτηση του ουσιώδους και του συγκεκριμένου στην ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων.

Συνέπεια των παραπάνω μεθοδολογικών επιλογών είναι οι τελεολογικές εξηγήσεις στις οποίες οδηγείται αναπόδραστα ο παρσονικός λειτουργισμός μέσω των λειτουργικών απαιτήσεων που πρέπει να πληροί κάθε κοινωνικό σύστημα. Οι ερμηνείες των κοινωνικών φαινομένων που προκύπτουν στη βάση της εν λόγω μεθοδολογίας δεν εισέρχονται ποτέ στην ουσία του φαινομένου, σε μια αιτιακή εξήγηση.[5] Αναπαράγοντας φορμαλιστικά τα κοινωνικό σύστημα, παραμένουν ως απλές εξωτερικές περιγραφές της εμφάνισής τους, διότι αποκρύπτεται η πραγματική ιστορική διαδικασία γέννησής τους. Αυτός είναι και ο λόγος, σ' έναν επαρκή βαθμό, που ο παρσονικός λειτουργισμός καταφεύγει στις μονότονες αναγωγές της λειτουργίας ενός υποσυστήματος σε μια νέα υποσυστημική διαίρεση και μια νέα λειτουργία που πρέπει να πληρούται. Η συστημική θεωρία καθηλώνεται έτσι

σε θεωρία χαμηλών απαιτήσεων που αποκλίνει από τον πρώτο δεδηλωμένο στόχο της, στη *Δομή της Κοινωνικής Δράσης*, να αποτελέσει τη μεθοδολογική αρχή της κοινωνικής δράσης.

Η δεδηλωμένη αδυναμία (και επιλογή) του Parsons να παρουσιάσει ένα μοντέλο αξιογέννεσης, ένα 'ιστορικο-αναστοχαστικό πλαίσιο συνδέσεων και αλληλεξαρτήσεων των κοινωνικών φαινομένων' (Μαγκλάρας 2008α: 83), έχει ως συνέπεια η 'αξιακή πολυπλοκότητα του κοινωνικού να παρουσιάζεται ως δεδομένη αξιακή πολυπλοκότητα' (στο ίδιο), πραγμοποιώντας τις αναλύσεις. Καθώς η παρσονική θεωρία και ο λειτουργισμός δεν μπορούν να παρουσιάσουν ένα αξιόπιστο μοντέλο καταγωγής των θεσμικών ολοτήτων τις οποίες σχηματοποιούν σε υποσυστήματα και να το συνδέσουν με μια δυναμική διαδικασία της ατομικής δράσης, υπάγοντας τα όρια της εν λόγω δράσης εντός των πλαισίων αναπόδραστων μηχανισμών αναπαραγωγής του κοινωνικού συστήματος, περιθωριοποιούν την ατομική δράση ως παράγοντα αξιογέννεσης, καθιστώντας το άτομο απλό παρατηρητή της μηχανικής αναπαραγωγής του κοινωνικού συστήματος και της απορρέουσας και εγγενούς ανάγκης για συστημική ισορροπία. Ο Parsons έχει επικριθεί έντονα γι' αυτές τις θεωρητικές του επιλογές στο *Κοινωνικό Σύστημα*. Οι μικρές μεθοδολογικές αποκλίσεις που παρουσιάζονται στο *Σύστημα των Μοντέρνων Κοινωνιών* και η προσπάθεια διατύπωσης μιας θεωρίας της κοινωνικής εξέλιξης (που θα εκθέσουμε παρακάτω) αποτελούν εν μέρει την αποδοχή του εν λόγω προβλήματος από πλευράς του.

Ωστόσο, για τον Parsons,

> φαίνεται εντελώς απίθανο ένα σύστημα που αναλύεται υπό τους όρους σχέσεων και ρόλων να μην ερείδεται σε κάποια λειτουργικά προαπαιτούμενα προκειμένου να διατηρεί την ελάχιστη αναγκαία κατάσταση ισορροπίας (Μαγκλάρας 2008α: 101).

Αυτή η διαπίστωση της αυτονόητης ισορροπίας κάθε συστήματος, παραβλέπει πάραυτα ότι το ζήτημα της συστημικής ισορροπίας δεν αποτελεί το ζητούμενο για το κοινωνικό ευ ζην, καθώς ιστορικά έχει καταδειχθεί ότι συστήματα ισορροπούν επί μακρόν σε ακραίες καταστάσεις.

> Παρότι δέχεται ότι το σύστημα αυτό είναι αποτέλεσμα συνδυασμού παραγόντων (άρα δέχεται την ιστοριστική θέση της τυχαιότητας και της απροσδιοριστίας της γένεσης του κοινωνικού), φαίνεται να πιστεύει ότι το συγκροτημένο αυτό σύστημα μας παρέχει ένα είδος δεσμευτικής ερμηνευτικής του 'τώρα' που επιτρέπει την προσέγγιση και μη συγχρόνων ιστορικών κοινωνιών (Ψυχοπαίδης 2008).

Ο Parsons δείχνει να μετριάζει τις αυτονόητες μεθοδολογικές συνέπειες της συστημικής ισορροπίας μέσα από μια πολιτική θέση συστημικής 'μετριοπάθειας', υποστηρίζοντας ότι,

> ένα κοινωνικό σύστημα δεν μπορεί να συγκροτηθεί με τρόπο ριζικά ασύμβατο με τις προϋποθέσεις λειτουργίας των ατομικών δρώντων ως βιολογικών οργανισμών και ως προσωπικοτήτων που το απαρτίζουν [...] Επίσης, το κοινωνικό σύστημα εξαρτάται από την ελάχιστη 'υποστήριξη' από τα άλλα συστήματα (Parsons 1951: 27).

Μεθοδολογικά αυτή η θέση στηρίζεται στην ιδέα της αξιακής κοινωνικοποίησης αλλά και στους εδραιωμένους μηχανισμούς κάθε κοινωνικού συστήματος που του δίνουν τη δυνατότητα να τιμωρεί τις αποκλίνουσες συμπεριφορές είτε μέσω της απειλής επιπτώσεων είτε μέσω κινήτρων συμμόρφωσης (στο ίδιο: κεφ. 'Deviant behavior and the mechanisms of social control', 249-325).

Ο 'παράδοξος' μεθοδολογικά εμπειρικός ρεαλισμός του Parsons, αποσκοπεί να ενσωματώσει θεωρητικά την αυτονόητη και εμπειρικά παρατηρήσιμη πραγματικότητα των σύγχρονων κοινωνιών, το γεγονός δηλαδή ότι αυτές είναι κοινωνίες των πλειοψηφιών και του μέσου όρου, που δεν αποσκοπούν στην ευημερία όλων. Άλλωστε, κανένα κοινωνικό σύστημα που έχει αποδεχθεί τον χωρισμό της κοινωνίας ως φυσικό –είτε αυτός ο χωρισμός στηρίζεται στην ιδέα της οικονομικής αποδοτικότητας είτε της πολιτικής δικαιοσύνης– δεν μπορεί εμπειρικά να υποστηρίξει ότι προσανατολίζεται προς τη συνολική κοινωνική ευημερία.

> Είναι πράγματι πολύ γενικευμένο φαινόμενο ότι οι κοινωνικές δυνάμεις ευθύνονται άμεσα για τη βλάβη ή για την καταστροφή κάποιων ατόμων, καθώς και μερικών από τις ανάγκες ή τις επιθυμίες όλων των ατόμων και, παρότι η ένταση αυτού του φαινομένου μπορεί να μειωθεί, το πιο πιθανό είναι να μην μπορεί να εξαλειφθεί κάτω από ρεαλιστικές συνθήκες (Parsons 1951: 28).

Ωστόσο, από την εν λόγω διαπίστωση πρέπει να εξαχθεί ένα επιπλέον συμπέρασμα το οποίο μπορεί να συνδεθεί και με το κρυμμένο πολιτικό απόθεμα της παρσονικής θεωρίας. Ο Parsons φαίνεται να συνδέει τη θεωρία του τεχνικά με το πρότυπο της πολιτικής μετριοπάθειας και της συστημικής ανοχής, θέση που θυμίζει τις αριστοτελικές αναπτύξεις στη θεωρία της δικαιοσύνης (*Ηθικά Νικομάχεια*, βιβλίο Ε'), αλλά και τη διάκριση του Adam Smith μεταξύ πνεύματος συστήματος και δημόσιου πνεύματος. Αυτή η σύνδεση αποσκοπεί, σε δεύτερο χρόνο, να διασώσει τη συστημική ισορροπία από τις ενδεχόμενες συνέπειες που θα έχει σε αυτήν η ακραία αντιπαράθεση του συστήματος με τις βασικές προϋποθέσεις της κοινωνικής αναπαραγωγής, δηλαδή να διαφυλαχτούν οι όροι άρσης αυτής της ιδιαίτερης ιστορικής μορφής.

Επιπλέον, αυτή η πρωτότυπη σύνδεση της συστημικής ισορροπίας με τη συστημική 'μετριοπάθεια', φαίνεται πως αποτελεί και διαφωτιστικό στοιχείο της παρσονικής θεωρίας, η παραγωγή δηλαδή μιας αξίας από τη μηχανική-τεχνική παρατήρηση ενός κοινωνικού συστήματος. Ωστόσο, ο Parsons, εγκλωβισμένος

στο λειτουργιστικό θεωρητικό πλαίσιο δεν μπορεί να εξειδικεύσει περαιτέρω αυτήν τη διαπίστωση. Γι' αυτό σημειώνει πως,

> στο παρόν επίπεδο θεωρητικής γνώσης δεν είναι δυνατόν να οριστεί επακριβώς ποιες είναι οι ελάχιστες ανάγκες των επιμέρους δρώντων και, έτσι, μόνο μερικά γενικά πράγματα μπορούν να ειπωθούν. Από τη σκοπιά του λειτουργούντος κοινωνικού συστήματος δεν είναι οι ανάγκες όλων των δρώντων που συμμετέχουν που πρέπει να ικανοποιηθούν ούτε όλες οι ανάγκες κάποιου από αυτούς, αλλά μόνο μια επαρκής αναλογία για ένα επαρκές τμήμα του πληθυσμού (Parsons 1951: 28).

Ακόμη, οι παραπάνω αναλύσεις αποσυνδέουν συνολικά την αναζήτηση των όρων υπό τους οποίους προσανατολίζεται η δράση από την αρχή της ωφέλειας ή της ηδονής των ορθόδοξων οικονομικών και τη συνδέουν με τις συστημικές ανάγκες και την προσπάθεια αναπαραγωγής από τη σκοπιά του επιμέρους δρώντα, του αξιακού και πολιτισμικού προτύπου. 'Ένα κοινωνικό σύστημα' επισημαίνει ο Parsons (1951: 34), 'που οδηγείται σε υπερβολική διάρρηξη της κουλτούρας του [...] θα εκτεθεί σε κοινωνική και σε πολιτισμική αποσύνθεση'. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η εν λόγω κουλτούρα, το αξιακό υπόβαθρο της υπό ανάλυση κοινωνικής μορφής, δεν τίθεται από την παρσονική θεωρία υπό αναλυτική επεξεργασία, παρά μόνο σ' ένα πλαίσιο γενικής διαπίστωσης των συνεπειών που επιφυλάσσει η ακραία λειτουργία του.

Κοινωνική διαφοροποίηση

Ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα με τα οποία καταπιάνεται εκτενώς η παρσονική θεωρία σε όλη την ώριμη φάση της, δηλαδή από το *Κοινωνικό Σύστημα* και μετά, είναι αυτό της κοινωνικής εξέλιξης. Ωστόσο, ο Parsons αντιμετωπίζει το ίδιο πρόβλημα με διαφορετικό τρόπο σε δύο από τα σημαντικότερα έργα της ώριμης φάσης του. Στο *Societies, Evolutionary and Comparative Perspectives* (1966) και στο *The System of Modern Societies* (1971) τα οποία αποτελούν ουσιαστικά ένα κείμενο που εκδόθηκε σε δύο τόμους και που φιλοδόξησε να αποτελέσει τον κύριο θεωρητικό κορμό της ώριμης εξελικτικής του θεωρίας, διαφοροποιείται σημαντικά από τις αναλύσεις που έχει αναπτύξει στο *Κοινωνικό Σύστημα* (Parsons 1951: κεφ. 6-7, Bourricaud 1981: 13). Στο πρώτο, καταπιάνεται ιστορικο-συγκριτικά με τις αρχαϊκές και ενδιάμεσες, όπως τις ονομάζει, κοινωνίες και θέτει τις μεθοδολογικές βάσεις για τις μετέπειτα αναλύσεις του, ενώ στο δεύτερο ασχολείται αποκλειστικά με τη νεωτερική κοινωνία την οποία ορίζει, για αναλυτικούς λόγους, από τη Μεταρρύθμιση και μετά. Στο τελευταίο, όλο το βάρος των θεωρητικών επεξεργασιών της κοινωνικής αλλαγής εντοπίζεται στις αξιακές αποκλίσεις της δράσης που προκύπτουν από την αποκλίνουσα συμπεριφορά των δρώντων. Ο Parsons έχει δεχθεί σημαντική κριτική για τον τρόπο που αντιμετωπίζει το ζήτη-

μα της κοινωνικής διαφοροποίησης και συνεπαγόμενα της κοινωνικής εξέλιξης. Η εν λόγω κριτική, συνδυάζοντας τις αναλύσεις της κατασκευής του κοινωνικού συστήματος, στο *Κοινωνικό Σύστημα*, μ' αυτές της κοινωνικής διαφοροποίησης, υποστηρίζει πως ο Parsons υπερβάλλει στον βαθμό ενσωμάτωσης του ατόμου στο κοινωνικό σύστημα και πως ουσιαστικά έχει ενσωματώσει στο θεωρητικό του σχήμα[6] το αισιόδοξο πολιτικό μήνυμα των δεκαετιών του 1950 και του 1960 της αμερικανικής κοινωνίας.

Ωστόσο, η θεωρητική προτίμησή του σε μοντέλα σταθερής κοινωνίας δεν πρέπει να θεωρηθεί πως αποβλέπει σε μια κλειστή και στάσιμη κοινωνική ολότητα, αλλά σε ένα σταθερό συστημικό πλαίσιο ανάλυσης της δράσης. Η κοινωνική εξέλιξη κατανοείται στο *Κοινωνικό Σύστημα* ως εξωτερικό στοιχείο του συστήματος που οριοθετείται από διακριτά όρια,[7] γι' αυτό, όπως πολύ χαρακτηριστικά αναφέρει ο ίδιος, μελετάει τις 'αλλαγές εντός του συστήματος και όχι αλλαγές συστημάτων' (Parsons 1951: 481). Η αδυναμία σύνδεσης της κοινωνικής αλλαγής με μια βολονταριστική θεωρία της δράσης η οποία θα καθιστά το άτομο πρωταγωνιστή εντός του κοινωνικού συστήματος εξηγείται, σύμφωνα με τον Parsons, από την ύπαρξη διαφορετικών ποιοτικών στοιχείων μεταξύ του συστήματος και του ατόμου, τα οποία καθιστούν τη μελέτη τους ως ένα σύνολο αδύνατη. Έτσι, η κοινωνική αλλαγή δεν μπορεί να ερμηνευτεί στη βάση μιας ιδέας παρακολούθησης των επιθυμιών των δρώντων, οι οποίοι προσανατολίζονται προς τη μεγιστοποίηση της ηδονής τους, δηλαδή ως το αθροιστικό αποτέλεσμα των επιμέρους ατομικών επιθυμιών. Οι δρώντες ευθυγραμμίζονται με την παραδεδομένη συστημική τάξη είτε λόγω της εσωτερίκευσης των πολιτισμικών αξιών είτε από τον φόβο της τιμωρίας. Όπως πολύ χαρακτηριστικά αναφέρει ο Parsons (1951: 497):

> Υπάρχει ωστόσο, ένας συγκεκριμένος λόγος για τον οποίο η τάση προς βελτιστοποίηση της ικανοποίησης δεν μπορεί να νοηθεί ως ένας κανόνας για τον καθορισμό της κεντρικής κατεύθυνσης αλλαγής των κοινωνικών συστημάτων, γενικά. Ο λόγος είναι ότι το κοινωνικό σύστημα διαπερνά το όριο ζωής των επιμέρους δρώντων υποκειμένων και είναι κατά πολλές απόψεις, ανεξάρτητο από τους επιμέρους δρώντες...

Στον πυρήνα αυτής της θέσης βρίσκεται η αναγνώριση ότι υφίστανται ουσιαστικές διαφορές μεταξύ του μακρο- και του μικρο- επιπέδου ανάλυσης, τις οποίες η θεωρία δεν μπορεί να παραβλέψει και να υπερβεί. Δεν μπορεί να υπάρξει δηλαδή, κατά τον Parsons, σε επίπεδο συστημικής θεωρίας τουλάχιστον, μια ιδιότυπη μεθοδολογική συγχώνευση η οποία να επιβάλλει τα ίδια αναλυτικά εργαλεία όταν πρόκειται για την κατανόηση μιας 'συστημικής' και μιας επιμέρους ατομικής δράσης. Οι ποιοτικές διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των δύο επιπέδων ανευρίσκονται κυρίως στο γεγονός ότι ένα σύστημα δεν αποτελεί, αναλυτικά τουλάχιστον, τον μέσον όρο των επιμέρους ατομικών δράσεων και, όπως καταδεί-

χτηκε και παραπάνω, δεν προσανατολίζεται ούτε προς την ευημερία-ικανοποίηση όλων των επιμέρους δρώντων ούτε προς την αναζήτηση μιας κοινής αρχής σύνδεσης αυτών των δρώντων. Αυτή η διαπίστωση δεν πρέπει όμως να μας οδηγήσει στο λανθασμένο συμπέρασμα ότι, για τον Parsons, η κοινωνική αλλαγή είναι τυχαία.[8] Πράγματι, φαίνεται πως δεν μπορούν να υπάρξουν αντιστοιχήσεις, ούτε λογικές ούτε αναλυτικές, μεταξύ των δύο επιπέδων και πως, μεθοδολογικά, μια τέτοια αναγωγή είτε θα ακύρωνε την ίδια τη δυνατότητα ανάπτυξης ολιστικών θεωρήσεων είτε θα εξέτρεπε την κατανόηση των κοινωνικών φαινομένων σε ένα είδος 'ολιστικού ωφελιμισμού- ηδονισμού'. Όπως επισημαίνει και ο ίδιος (1951: 498):

> Η κατάσταση της ικανοποίησης των ατόμων [...] είναι μια λειτουργία της ενσωμάτωσής τους σε ένα *ιδιαίτερο* κοινωνικό σύστημα, για τον λόγο αυτό, αυτή (η ικανοποίηση) δεν μπορεί να γίνει γνώμονας για την κατεύθυνση της αλλαγής των κοινωνικών συστημάτων γενικά, της μετάβασης από τον έναν τύπο στον άλλον.

Έτσι, παρότι η μικρο-δράση μπορεί δυνητικά να ερμηνευτεί, από τη σκοπιά του δρώντος, ως η προσπάθεια μεγιστοποίησης της ικανοποίησης που αντλούν τα επιμέρους άτομα από τη δράση τους, από τη σκοπιά του συστήματος η κατεύθυνση της κοινωνικής εξέλιξης πρέπει να ερμηνευτεί μόνο με όρους αυτού που αποκαλείται γενικά πολιτισμός, δηλαδή ως πολιτισμική εξέλιξη ή αλλαγή.[9] Ο Parsons, με τον όρο πολιτισμός, παρακολουθώντας τη βεμπεριανή θεωρία, εννοεί το ευρύτερο πλέγμα αξιών μιας κοινωνίας στο οποίο, βεβαίως, δεν εισέρχεται αναλυτικά παρά μόνο ως αναγνώριση της ύπαρξής του. Στο σημείο αυτό είναι ευδιάκριτος ο θεωρητικός του ιστορισμός, καθώς και η εμμενής συνέπεια με την οποία αντιμετωπίζει το ίδιο ζήτημα ήδη από τα *Πρώιμα Κείμενα*, αλλά και η μεθοδολογική του ταύτιση με τον δάσκαλό του, τον Weber. Έτσι λοιπόν,

> το γεγονός ότι τα άτομα, πάνω απ' όλα, προσανατολίζονται προς τη βελτιστοποίηση της ικανοποίησής τους, αποτελεί το κυρίαρχο στοιχείο κατεύθυνσης της δράσης τους, ενώ τα κοινωνικά συστήματα προσανατολίζονται προς την πολιτισμική αλλαγή. Αυτό είναι ένα τεκμήριο και ένας τρόπος δήλωσης της αμοιβαίας ανεξαρτησίας των δύο τύπων συστημάτων (Parsons 1951: 502).

Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ο χρόνος που μεσολάβησε μεταξύ του *Κοινωνικού Συστήματος* και της ώριμης εξελικτικής του θεωρίας του 1967 και του 1971, καθώς και η σημαντική κριτική που του ασκήθηκε σε όλο το μεσοδιάστημα, έδωσαν στον Parsons τη δυνατότητα και την ευκαιρία συνάμα, επανεπεξεργασίας συνολικά της θεωρίας που είχε διατυπώσει για την κοινωνική εξέλιξη. Φαίνεται όμως πως, παρά τις μεγάλες θεωρητικές ανακατατάξεις που επιχείρησε, δεν κατάφερε να απεγκλωβιστεί από το γενικό μεθοδολογικό (λειτουργιστικό) μοντέλο συστημικής ανάλυσης το οποίο ακολούθησε σε όλη την ώριμη φάση του.

Έτσι, λοιπόν, στο *Societies, Evolutionary and Comparative Perspectives*, από τις πρώτες κιόλας σελίδες, σπεύδει να ξεκαθαρίσει πως

> η εξέλιξη είναι μια συνοπτική γενίκευση που αφορά έναν τύπο μιας διαδικασίας αλλαγής. [...] Πολλές διαδικασίες είναι απαραίτητες για να διατηρηθεί η λειτουργία μιας κοινωνίας, ωστόσο δεν υπάρχει καμία διαφορά μεταξύ των διαδικασιών που απαιτούνται για τη διατήρηση και για την αλλαγή ενός συστήματος (Parsons 1966: 20κ.ε.).

Ήδη, από αυτήν την εισαγωγική του φράση, προτού ακόμη εισέλθει στο κυρίως μέρος της περιγραφής της διαδικασίας της κοινωνικής αλλαγής, έχει φροντίσει ώστε να διαχωρίσει τη θέση του από κάθε μεταγενέστερη απόπειρα αξιολόγησης του περιεχόμενου της αλλαγής. Σημαντικό ενδιαφέρον παρουσιάζει ωστόσο, σ' αυτήν την ανάλυση, ο τρόπος που χειρίζεται πλέον ο Parsons το ζήτημα των αξιών, παρεκκλίνοντας οριστικά από τη *Δομή της Κοινωνικής Δράσης* και το γενικευμένο χαρακτήρα που τους είχε προσδώσει εκεί εννοιολογικά. Στις θεωρητικές του μελέτες, από το *Κοινωνικό Σύστημα* και μετά, και ειδικά στο προαναφερθέν έργο (1967 και 1971), η αξιακή γενίκευση προκύπτει ως αναπόδραστη διαδικασία της τεχνικά οριζόμενης κοινωνικής αλλαγής. Όταν η αξία θεσμοποιείται μέσω της κοινωνικής της διάχυσης ή γενίκευσης είναι ως εάν να προκαταλαμβάνει την κατεύθυνση της κοινωνικής αλλαγής προς ένα συγκεκριμένο τύπο κοινωνικού συστήματος ['it establishes the desirability of a general type of social system'] (Parsons 1966: 23). Όπως γίνεται προφανές, αυτή η τοποθέτηση δεν αποδίδει καθόλου ούτε τον τρόπο με τον οποίο προέκυψε η εν λόγω γενίκευση, δηλαδή μέσω της βίας, της παραπληροφόρησης, της εξαπάτησης του πολίτη και των θεσμών, μέσω της ιδεολογικής γενίκευσης και προβολής του ιδιαίτερου συμφέροντος ως γενικού· ούτε μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως αναλυτικό εργαλείο αναζήτησης της κοινωνικής κατεύθυνσης. Ωστόσο, φαίνεται πως ο Parsons, όταν αναφέρεται σε αξιακή αλλαγή του κοινωνικού περιεχομένου, υποκρύπτει την αισιόδοξη πορεία των δυτικών δημοκρατιών των δεκαετιών του 1950 και του 1960. Σε αυτό το συμπέρασμα μας οδηγεί η τοποθέτησή του, λίγο παρακάτω, πως η αντίσταση απέναντι σ' αυτές τις νέες αξίες μπορεί να αποκληθεί 'φονταμεταλισμός'.[10] Φαίνεται λοιπόν να έχει ενσωματώσει σ' έναν σχετικά επαρκή βαθμό στις θεωρήσεις του προσχηματισμένες αξιολογικές κρίσεις, παρότι διατείνεται το αντίθετο.

Ο Parsons, αν και έχει δεχτεί σημαντική κριτική για τον υπερτονισμό της συστημικής ισορροπίας –κριτική που, κατά τη γνώμη μας, δεν ερείδεται σε επαρκή μελέτη του έργου του, καθώς συνήθως στις εν λόγω κριτικές απομονώνεται η θεωρία του της κοινωνικής εξέλιξης και δίνεται ιδιαίτερο αναλυτικό βάρος στα λειτουργικά προαπαιτούμενα του κοινωνικού συστήματος–, δεν πηγαίνει τόσο μακριά ώστε να αναδείξει μια εναλλακτική μελέτη της κοινωνικής αλλαγής. Τα δά-

νεια του λειτουργισμού δεν του επιτρέπουν τη συγκρότηση μιας τέτοιας θεώρησης. Ωστόσο, και στο *Κοινωνικό Σύστημα*, αντιμετωπίζει το ζήτημα της κοινωνικής αλλαγής, ειδικά στο κεφάλαιο με τίτλο 'Η διαδικασία της αλλαγής των Κοινωνικών Συστημάτων'. Σε αυτό πρωταρχικό στόχο φαίνεται να καταλαμβάνει η επιτυχής λειτουργία του μηχανισμού της κοινωνικοποίησης και του κοινωνικού ελέγχου στη συστημική ισορροπία, καθώς οποιαδήποτε απόκλιση από τον αξιακό κανόνα ή το πολιτισμικό πρότυπο αντιμετωπίζεται ως απόπειρα μεταβολής και απορύθμισης του συστήματος ως όλον.

Στα δύο μεταγενέστερα έργα του, ο Parsons φαίνεται πως ενσωματώνει, μερικώς εν τέλει, όπως θα δειχθεί παρακάτω, τη σημαντική κριτική που του ασκήθηκε τα δεκαπέντε χρόνια που μεσολάβησαν μέχρι την επανεξέταση από τον ίδιο των εν λόγω ζητημάτων, αποχωρώντας κυρίως από την προγενέστερη θέση της σταθερής ανάπτυξης των κοινωνικών συστημάτων προς μια μετριοπαθέστερη και ιστορικο-εμπειρικά περισσότερο επαληθεύσιμη, αυτή της γενικής εξελικτικής τάσης προς μια αυξανόμενη προσαρμοστική ικανότητα. Ωστόσο, και η νεότερη θεωρία του της κοινωνικής εξέλιξης δεν μπορεί να ερμηνεύσει απότομες κοινωνικές αλλαγές, όπως πραξικοπήματα ή ευρύτερες αλλαγές που ερείδονται στη βία. Όπως έχουν επισημάνει πολλοί αναλυτές του (Mouzelis 2008, Black 1961, Bourricaud 1981, Rocher 1974, Hamilton 1983), είναι εγκλωβισμένος στο αμερικανικό μοντέλο κοινωνικού συστήματος, στο οποίο δεν φαίνεται να αναγνωρίζει αδιέξοδα.

Για τον Parsons, λοιπόν, η εξελικτική αλλαγή έχει τέσσερα διακριτά στάδια:[11]

1. Το πρώτο είναι αυτό της *διαφοροποίησης*. Μια μονάδα ή ένα υποσύστημα ή μια κατηγορία υποσυστημάτων με καλά εδραιωμένη θέση και λειτουργία στο κοινωνικό σύστημα χωρίζεται περαιτέρω, συνήθως σε δύο διακριτά μέρη τα οποία διαφέρουν μεταξύ τους τόσο σε δομή όσο και λειτουργική σημασία για το ευρύτερο σύστημα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο παραδοσιακός οίκος στις αγροτικές κοινωνίες που σπάει στη νεωτερικότητα σε οίκο και μονάδα παραγωγής.
2. Ακολουθεί το στάδιο της *προσαρμοστικής αναβάθμισης* της νέας μονάδας η οποία προκύπτει από την πολυπλοκότητα που εισάγεται στο σύστημα με τις νέες λειτουργίες. Η νέα μονάδα πρέπει να είναι περισσότερο αποδοτική από την προηγούμενη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η προηγούμενη, ο παραδοσιακός οίκος –εάν ακολουθήσουμε το παραπάνω παράδειγμα– ή η παλαιά υπολειμματική μορφή –όπως τη χαρακτηρίζει ο Parsons– θα χάσει τις λειτουργίες της.
3. Τρίτο είναι το στάδιο της αξιακής γενίκευσης, αυτό που αποκαλούμε κατά μία έννοια γενίκευση ή διάχυση της νέας λειτουργίας ή του ρόλου. Η γενί-

κευση μπορεί να οδηγήσει στην ενσωμάτωση, ως πλήρη μέλη, νέων ομάδων ή ατόμων τα οποία ήταν προηγουμένως αποκλεισμένα από την ενιαία λειτουργία του παραδοσιακού οίκου ως οίκου και επιχείρησης. Αυτή η αξιακή γενίκευση συνεπάγεται και την περαιτέρω απομάκρυνση του κοινωνικού συστήματος από δοτούς ρόλους και λειτουργίες προς μια περισσότερο γενικευμένη-οικουμενική λειτουργία.

4. Τέλος, το νέο σύστημα αξιών που έχει κυριαρχήσει μέσω της διάσπασης και εξειδίκευσης των παλαιότερων λειτουργιών, θα δημιουργήσει το δικό του πρότυπο κοινωνικού συστήματος επιφέροντας περαιτέρω συστημικές αλλαγές.

Το παρσονικό μοντέλο, ωστόσο, αποκρύπτει τον ιδεολογικό του χαρακτήρα μέσα από αυτές τις τεχνικές αναλύσεις. Το πολιτικό απόθεμα της παρσονικής θεώρησης ακολουθεί τη μεταπολεμική αισιοδοξία της κεϊνσιανής ανάλυσης και την πίστη στις δυνατότητες της δυτικής καπιταλιστικής κοινωνικο-οικονομικής δομής να ενσωματώσει επιτυχώς όλες τις κοινωνικές ομάδες διαμεσολαβώντας τις κοινωνικές, οικονομικές και ευρύτερες πολιτικές αξίες μέσω της αγοράς. Η πραγματικότητα είναι, και έχει πλέον ιστορικά αποδειχθεί, ότι η ενσωμάτωση μπορεί να πάρει και ισορροπημένες αλλά και ανισόρροπες μορφές (Mouzelis 2008: 52). Για παράδειγμα, το οικονομικό υποσύστημα μπορεί να καταλάβει το πολιτικό υποσύστημα. Χαρακτηριστική μορφή αυτού του φαινομένου αποτελεί η σύγχρονη Κίνα αλλά και η Ινδονησία του Suharto, όπως και αρκετές νεότευκτες αφρικανικές δημοκρατίες. Η ύπαρξη δηλαδή διαφοροποιήσεων στο σύστημα μπορεί να λάβει πολλαπλές ετερόνομες μορφές. Παραδείγματος χάριν, το γεγονός ότι και εγώ και ένας αθίγγανος πηγαίνουμε στον στρατό μέσω της γενικευμένης υποχρέωσης της θητείας, αυτό δεν καθιστά τον αθίγγανο ισότιμο μέλος της κοινωνίας με εμένα. Πολλαπλοί κοινωνικοοικονομικοί χωρισμοί τον καθιστούν επί της ουσίας δεύτερης κατηγορίας μέλος της κοινωνίας σε σχέση με εμένα. Το αντίστροφο είχε συμβεί στη Γερμανία του Bismarck (στο ίδιο: 52). Εκεί είχαμε κοινωνικοοικονομικά δικαιώματα χωρίς πολιτικά δικαιώματα. Η σύγχρονη νεο-φιλελεύθερη παγκοσμιοποιημένη πραγματικότητα, η υποχώρηση των κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών δικαιωμάτων που αυτή συνεπάγεται, καθώς και η ευρύτερη περιθωριοποίηση μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού, έχουν αποδείξει ότι υπάρχει μια ποικιλία ανομοιόμορφων αναπτύξεων και ενσωματώσεων, μια πολλαπλότητα υποσυστημικών σχέσεων που δεν επιτρέπει την επαλήθευση της παρσονικής θεώρησης. Στη σύγχρονη πραγματικότητα που βιώνουμε, η οικονομική ανάπτυξη δεν βαδίζει πλάι-πλάι με την κοινωνική ανάπτυξη και δεν μπορούμε για κανέναν λόγο να υποθέσουμε ότι αυτό αποτελεί μια μεταβατική περίοδο ούτε ότι η πα-

ρούσα κατάσταση μπορεί να αντιστραφεί από μόνη της, μέσα από την περαιτέρω συστημική εξειδίκευση ή ανάπτυξη.

Συμπέρασμα

Στο παρόν άρθρο επιχειρήσαμε να καταδείξουμε πως τα μεθοδολογικά και αναλυτικά προβλήματα της παρσονικής θεωρίας είναι εν τέλει προβλήματα συνολικής θεωρίας και δεν μπορούν να επιδιορθωθούν με μικρο-αλλαγές και κατά περίπτωση διαφοροποιήσεις, ως εάν να ήταν απλώς ένα ζήτημα έμφασης της θεωρίας ή ένα πρόβλημα συμπλήρωσης κάποιων κενών. Υποστηρίξαμε πως η κοινωνική εξέλιξη και η συστημική ισορροπία αντιμετωπίζονται από την παρσονική θεωρία με λανθασμένο τρόπο. Και αυτό γιατί δεν επιχειρείται αναλυτικά η ανάδειξη των ουσιωδών πτυχών της κοινωνικής ζωής, ούτε οι όροι μετάβασης από τη μια κοινωνική κατάσταση στην άλλη αλλά ούτε και μια αξιολόγηση της ατομικής δράσης. Η κοινωνική ολότητα διασπάται έτσι υποσυστημικά, αναδεικνύοντας ένα φορμαλιστικό έναντι ενός 'ουσιολογικού' μοντέλου ανάλυσης των κοινωνικών φαινομένων. Λαμβάνοντας υπόψη την ίδια τη δεδηλωμένη επιθυμία του Parsons να διαφοροποιηθεί μεθοδολογικά από τις ωφελιμιστικές και εμπειροκρατικές αναλύσεις των ορθόδοξων οικονομολόγων, η όλη μεθοδολογική ανάπτυξη της δικής του θεωρίας αποτελεί τελικά μια παραχώρηση στον μεθοδολογικό αντίπαλο. Από την παραπάνω ανάλυση ελπίζουμε να έγινε εμφανές ότι η παρσονική θεώρηση συνολικά, παρά τον εξαιρετικό αναλυτικό της πλούτο και την ικανότητά της να διαχειρίζεται ετερόκλητα στοιχεία από διαφορετικές επιστημονικές σκοπιές σε μια συνολική αναλυτική κατηγορία, αδυνατεί να διαπραγματευτεί με επάρκεια τα σύγχρονα κοινωνικά φαινόμενα και να αναζητήσει τους όρους άρσης των σύγχρονων και εμμενών κοινωνικών προβλημάτων.

Σημειώσεις

1. Ο Ψυχοπαίδης (2008) αναφέρει χαρακτηριστικά γι' αυτήν τη διαφαινόμενη συνάφεια μεταξύ της παρσονικής και της βεμπεριανής μεθοδολογίας: 'Αυτό φαίνεται παράδοξο δεδομένου ότι ο Weber έχει ως αφετηρία του τον επιστημολογικό ατομισμό ενώ ο Parsons οδηγείται σε μια ρεαλιστική μακροθεωρία. Η μακροθεωρία αυτή προϋποθέτει, αφενός, ιδιαίτερες επεξεργασίες που αναφέρονται στην εμπειριστική επιστημολογία και στα αδιέξοδα της και, αφετέρου, μια συγκεκριμένη ερμηνεία της φύσης και της εμβέλειας των βεμπεριανών τυποποιήσεων. Η προσέγγιση των προβλημάτων του εμπειρισμού οδήγησε τον Parsons σε μια κριτική θεωρία της εξήγησης'.

2. Για μια ολοκληρωμένη συλλογή των πρώιμων κειμένων του Parsons στην αγγλική, βλ. Camic (1991). Το σύνολο των κειμένων αυτών υπάρχει μεταφρασμένο σε δύο συλλογές: Μαγκλάρας (2008β) και Μαγκλάρας (2008γ).

3. Το ίδιο υποστηρίζει και ο Mouzelis (2008: 13) αναφέροντας χαρακτηριστικά πως η παρσονική θεωρία 'δεν μας ενθαρρύνει ποτέ να αναρωτηθούμε πώς οι βασικές αξίες δημιουργούνται ή μετασχηματίζονται, πώς οι δρώντες διαχειρίζονται δημιουργικά τους ρόλους τους ενόσω παίζουν αλληλεπιδρόμενα παιχνίδια ή πώς οι δρώντες μέσα από διαρκείς αναστοχαστικούς υπολογισμούς δίνουν νόημα στα παιχνίδια στα οποία εμπλέκονται'.

4. Ωστόσο, όπως πολύ σωστά επισημαίνει ο Mouzelis (2008: 13), αυτή η φαινομενική παθητικότητα δεν συνεπάγεται πάντα και αξιακή υποταγή ή συμφωνία [norm conformity].

5. Αναφέρει πολύ χαρακτηριστικά ο Ψυχοπαίδης (2008): 'Η θεμελίωση της νομιμοποίησης ενός πολιτισμού υπερβαίνει κατά τον Parsons το πλέγμα θεμελίωσης που αναφέρεται στην επίδραση συμφερόντων εξουσίας και αλληλεγγύης (της νομιμοφροσύνης) και ανατρέχει σ' ένα θεμελιακότερο επίπεδο δέσμευσης βάσει αξιών που χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη ανεξαρτησία από υπολογισμούς κόστους-οφέλους. Η τοποθέτηση αυτή του Parsons αποκτά μεγάλη μεθοδολογική σημασία δεδομένου ότι ανάγει το επίπεδο των αξιών σε ύψιστο επίπεδο θεμελίωσης της συνολικής κοινωνίας'.

6. Ο Mouzelis (2008) και ο Bourricaud (1981), για παράδειγμα, υποστηρίζουν πως ο Parsons δεν συγκροτεί μια κλειστή θεωρία απέναντι σε κάθε πρόβλημα κοινωνικής αλλαγής. Ο Black (1961), όμως, ο Ritzer (1992) και ο Hamilton (1983) στέκονται περισσότερο κριτικά απέναντι στην παρσονική θεωρία, υποστηρίζοντας εν γένει ότι η συστημική θεώρηση του Parsons αποτελεί μια κλειστή θεωρία όσον αφορά το φαινόμενο της κοινωνικής αλλαγής.

7. Ο Parsons δεν κουράζεται να αναφέρεται στο κοινωνικό σύστημα ως 'boundary-maintaining system'· βλ., χαρακτηριστικά, Parsons 1951: 481.

8. Βλ. την ενδιαφέρουσα σύνδεση της κατεύθυνσης της κοινωνικής αλλαγής με τη γενική ιδέα της συστημικής εντροπίας που αναπτύσσει ο ίδιος, στο Parsons 1951: 500-502.

9. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αναλύσεις του, στο Parsons 1964: 339-357, όπου επιχειρείται η αναζήτηση συναφειών μεταξύ του βιολογικού και του κοινωνικού κόσμου. Επιπλέον, ο Parsons προσπαθεί να κωδικοποιήσει στο εν λόγω έργο τις σημαντικές κοινωνικές καινοτομίες οι οποίες επιτρέπουν τη συστημική κίνηση προς ένα υψηλότερο επίπεδο διαφοροποίησης και έτσι την κοινωνική αλλαγή. Το εν λόγω άρθρο βρίσκεται και στο Mayhew (1982), μια ενδιαφέρουσα συλλογή κειμένων του Parsons.

10. Ο φονταμεταλισμός ή θεμελιωτισμός έχει εδώ την έννοια της επιστροφής σε μια κοινωνική μορφή περισσότερο θεμελιώδη, δηλαδή λιγότερο διαφοροποιημένη· βλ. Parsons 1966: 23.

11. Τα εν λόγω στάδια βρίσκονται σε πλήρη ανάπτυξη στο Parsons 1966: 22-24.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Alexander C.J. & Colomy P. (επιμ.) (1990). *Differentiation Theory and Social Change, Comparative and Historical Perspectives*, New York: Columbia University Press.

Alexander C. J. (1998). *Neofunctionalism and After*, Oxford: Blackwell Publishers.

Black M. (επιμ.) (1961). 'Some Questions about Parsons's Theories', στο *The Social Theories of Talcott Parsons*, New Jersey: Prentice-Hall.

Bottomore T.B. (1974). *Sociology as Social Criticism*, Pantheon Books.

Bourricaud F. (1981). *The Sociology of Talcott Parsons*, Chicago: The University of Chicago Press.

Camic Ch. (επιμ.) (1991). *Talcott Parsons, The Early Essays*, Chicago: The University of Chicago Press.

Craib I. (1998). *Σύγχρονη Κοινωνική Θεωρία, Από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Devereux E.C. Jr (2000). 'Η κοινωνιολογική θεωρία του Parsons', στο Πετμεζίδου Μ. (επιμ.), *Σύγχρονη Κοινωνιολογική Θεωρία*, τομ., 1, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.

Gouldner W. A. (1970). *The Coming Crisis of Western Sociology*, New York: Basic Books.

Hamilton P., (1983). *Talcott Parsons*, Routledge.

Μαγκλάρας Β. (2008α). *Οικονομική και Ηθική Αξία, Λειτουργισμός και Συστημική Ολοκλήρωση στον Talcott Parsons*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα: Παπαζήσης.

Μαγκλάρας Β. (επ.) (2008β). *Τάλκοτ Πάρσονς, Καπιταλισμός και Αξίες, Τα Πρώιμα Κείμενα*, Αθήνα: Νήσος.

Μαγκλάρας Β. (επιμ.) (2008γ). *Talcott Parsons, Οικονομικά και Κοινωνιολογία*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Mayhew H. L. (επιμ.) (1982). *Talcott Parsons on Institutions and Social Evolution*, Chicago: The University of Chicago Press.

Merton K. R. (1968). *Social Theory and Social Structure*, New York: The Free Press.

Μουζέλης Ν. (1997). *Επιστροφή στην Κοινωνιολογική θεωρία*, Αθήνα: Θεμέλιο.

Μουζέλης Ν. (2000). *Η κρίση της Κοινωνιολογικής θεωρίας, τι πήγε λάθος;* Αθήνα: Θεμέλιο.

Mouzelis N. (2007). 'Social Causation: between Social Constructionism and Critical Realism', *Επιστήμη και Κοινωνία*, 17-18: 307-332.

Mouzelis N. (2008). *Modern and Postmodern Theorizing: Bridging the Divide*, New York: Cambridge University Press.

Ντυρκάιμ Ε. (1978). *Οι Κανόνες της Κοινωνιολογικής Μεθόδου*, Αθήνα: Gutenberg.

Parsons T. (1937). *The Structure of social Action*, New York: The Free Press.

Parsons T. (1951). *The Social System*, The Free Press of Glencoe.

Parsons T. (1954). *Essays in Sociological Theory*, Illinois: The Free Press.

Parsons T. (1960). *Structure and Process in Modern Societies*, New York: The Free Press.

Parsons T. (1964). 'Evolutionary Universals in Society', *American Sociological Review*, 29, Ιούνιος, 3: 339-357.

Parsons T. (1966). *Societies, Evolutionary and Comparative Perspectives*, New Jersey: Prentice-Hall

Parsons T., (1967). 'A Paradigm for the Analysis of Social Systems and Change', στο Demerath III N.J., Peterson A.R., *System, Change, and Conflict*, New York: The Free Press.

Parsons T. (1971). *The System of Modern Societies*, New Jersey: Prentice Hall.

Parsons T. & Smelser J. N. (1956). *Economy and Society*, New York: The Free Press.

Ritzer G. (1992). *Sociological Theory*, McGraw-Hill.

Rocher G., (1974). *Talcott Parsons and American Sociology*, Nelson.

Savage P.S. (1981). *The Theories of Talcott Parsons, The Social Relations of Action*, New York: St. Martin's Press.

Scuilli D. & Gerstein D. (1985). 'Social Theory and Talcott Parsons in the 1980s', *Annual Review of Sociology*, 11: 369-387.

Turner S. B. & Holton J. R. (1986). *Talcott Parsons on Economy and Society*, Routledge.

Turner S. B. (1999). *The Talcott Parsons Reader*, Oxford: Blackwell Publishers.

Wallace A. R. & Wolf Al. (1986). *Contemporary Sociological Theory: Continuing the Classical Tradition*, New Jersey: Prentice-Hall.

Ψυχοπαίδης Κ. (2008). 'Το πρόβλημα της κοινωνικο-επιστημονικής εξήγησης στην κοινωνιολογία του Talcott Parsons', στο Μαγκλάρας Β. (επ.), *Τάλκοτ Πάρσονς, Καπιταλισμός και Αξίες, Τα Πρώιμα Κείμενα*, Αθήνα: Νήσος.